

Etnologiämnetts tillkomst och examensrätt

Nils-Arvid Bringéus

Med anledning av att 90 år förflutit sedan den Hallwylska professuren vid Nordiska museet kom till inbjöd styresmannen Christina Mattsson till ett symposium på Nordiska museet den 21 oktober 2008 med temat "Bättre vetande". Styresmannen liksom innehavaren av professuren Birgitta Svensson underströk att symposiet skulle vara framåtriktande. Hur professuren inrättades och hur Nils Lithberg (1883–1934) blev dess förste innehavare har Mats Rehnberg berättat om i en postumt publicerad artikel i *RIG* 1989 liksom Mats Hellspong i festskriften *Lusthusporten* till 75-årsjubileet 1993.

Den 24 januari 1919 utnämndes Nils Lithberg i konselj till innehavare av den professur vid Nordiska museet som makarna von Hallwyl donerat. Som Rehnberg visat fanns även andra förslag till benämningar på professuren, men donatorerna stannade slutligen för nordisk och jämförande folklivsforskning, uppenbarligen på Lithbergs eget förslag (Rehnberg 1989:16). Ett utkast till donationen av Nordiska museets styresman Gustaf Upmark avslutas med orden:

Tillstånd torde äfven framdeles utverkas att få ämnet nordisk etnografi [Upmarks namnförslag] erkändt såsom examensämne inom humanistiska sektionen vid universiteten i Uppsala och Lund samt Stockholms och Göteborgs högskolor; och skall examinationsskyldighet i ämnet i sådant fall älligga professurens innehafvare.

Upmarks förslag att man borde eftersträva examensrätt för ämnet återfinnes emellertid inte i gåvobrevet (Hellspong 1993:26, 38) och

hur läroämnet fastställdes och fick examensrätt har aldrig klarlagts. Detta kräver en jämförelse med situationen vid övriga lärosäten i landet.

Ämnet i Lund

Hösten 1910 skrev en fil. stud. O. Sundin, Göteborgs nation, till Konungen och anhöll att få medtaga folkminnesforskning som särskilt ämne i sin fil. kand. i Lund. Ärendet bordlades i fakulteten den 15 december 1910 och åt C. W. von Sydow uppdrogs att göra en utredning rörande ämnets innehåll och ställning vid övriga nordiska universitet. Han införskaffade yttranden från en rad in- och utländska fackmän: Kaarle Krohn i Helsingfors, H. F. Feilberg och Axel Olrik i Danmark, Magnus Olsen och Moltke Moe i Oslo, J. A. Lundell i Uppsala och Axel Herrlin i Göteborg. De betonade alla vikten av att folkminnesforskning blev examensämne. För ärendets fortsatta behandling i fakulteten har jag tidigare redogjort (Bringéus 2006: 76 f.).

Ytterligare två studerande, Åke Campbell och Harry Maiander, erhöll den 22 november 1912 kunglig dispens att medtaga ämnet folkminnesforskning i sina examina. Sektionen måste nu agera och uppdrog den 13 december 1912 åt von Sydow att göra upp ett förslag till studieplan i folkminnesforskning. Detta tillstyrktes enhälligt av sektionen den 26 februari 1913. Den 8 mars 1913 beslöt sektionen att i skrivelse till kanslersämbetet föreslå att von Sydow tills vidare förordnades att förätta examen i folkminnesforskning. Den 27

mars 1913 stadfäste kanslern studieplanen för fil.kand.- och fil.lic.-examen att gälla tills vidare. Studiet omfattade folksaga, folkvisa, folksägen samt tro och sed.

Försöken att inrätta en professur i folkminnesforskning vid Lunds universitet misslyckades dock och först den 26 april 1940 utnämndes C. W. von Sydow till innehavare av en personlig professur i Nordisk och jämförande folk Kulturforskning. Ämnesinnehållet blev dock oförändrat till dess att en professur i nordisk och jämförande folkklivsforskning inrättades och tillträdades av Sigfrid Svensson den 1 juli 1946.

Undervisningen i Stockholm 1919–1927

Nils Lithberg installerades i sin professur på Nordiska museet den 17 maj 1919. Den nya professuren blev onekligen en kraftinjektion. I juni 1920 inbjöd N. E. Hammarstedt, Nils Keyland och Nils Lithberg till ett nordiskt möte för folkklivsforskning i Nordiska museet den 16 och 17 augusti 1920. Av svenska etnologer var det särskilt Lithberg och Campbell som var aktiva. Lithberg framhöll ”att gränsen mellan vad som populärt kallades materiell och andlig kultur inte funnes till”. Campbell var av samma mening och hävdade vikten av att hålla samman ”det andliga och det materiella för att på så vis få fram företeelsens biologiska karaktär” (*Fataburen* 1920:59 f.). I redogörelsen för Nordiska museet under år 1928 i *Fataburen* skriver Lithberg:

Då professuren våren 1919 trädde i funktion, upptogs omedelbart arbetet med regelbundna föreläsningar å Nordiska museet, till vilka föreläsningar Stockholms Högskolas studenter genom terminliga tillkännagivanden å Högskolan inbjödos. Betungande arbeten i offentligt uppdrag tvingade mig snart att nedlägga föreläsningsverksamheten.

Enligt redogörelserna i *Fataburen* var Lithberg tjänstledig från museet till och med 1927 för utgivande av ett monografiskt verk över slottet Hallwil i Schweiz.

Etableringen av ämnet i Uppsala

I Uppsala hade ortnamnsforskaren Sven Lampa redan 1909 förordnats att vara docent i svensk folkklivsforskning och biträtt Adolf Norén i dennes undervisning i nordiska språk som bl.a. omfattade specialområdet demologi (folkkliv och folkklitteratur). Några föreläsningar och seminarier kom han dock aldrig att hålla och från 1915 var han tjänstledig på grund av sjukdom (Bringéus 2008:101). Det fanns dock uppenbarligen ett intresse för ämnesområdet i Uppsala, ty den 27 januari 1923 stadfäste kanslern en studieplan i folkminnesforskning som var identisk med den i Lund eftersom examinator kom härifrån.

Våren 1925 anhöll intendenten vid Nordiska museet fil. kand. Sigurd Erixon hos Kungl. Maj:t om dispens för att avlägga fil. lic.-examen i nordisk etnologi i Uppsala. I hans ansökan framhölls ämnets såväl vetenskapliga som nationella betydelse och att dess omfattning och avgränsning mot andra studiegrenar är sådan, att dess upptagande såsom särskilt examensämne vore fullt motiverat. I en till ansökan fogad bilaga lämnades förslag till studieplan och examinator, intendenten N. E. Hammarstedt vid Nordiska museet.

Ansökan tillstyrktes av Filosofiska fakulteten i Uppsala den 4 april 1925 och remitterades till Filosofiska fakulteten i Lund, vilken den 2 maj efter förberedande behandling av professorerna Martin P:n Nilsson, Otto Rydbeck och Lauritz Weibull avgav yttrande. Fakulteten delade visserligen sökandens uppfattning, att studiet av allmogekulturen är av den vikt och har uppnått den utveckling, att den borde upptagas som studie- och examensämne vid universitetet, men erinrade om att sedan längre tid tillbaka akademisk examen vid Lunds universitet efter särskild för varje gång meddelad dispens avlagts i ämnet folkminnesforskning, för vilket studieplan finns upptagen i Fakultetens studiehandbok. Fakulteten ansåg ämnet folkminnesforskning vara nästan identiskt med nordisk etnologi

och ansåg fördelning av likartat stoff på två ämnesgrenar olycklig, men fann därmed inte beteckningen "folkminnesforskning", och än mindre beteckningen "nordisk etnologi" klar och lycklig. För sin del förordade Fakulteten i stället att sökanden finge avlägga sagda examen i ämnet folkminnesforskning efter i vederbörlig ordning fastställd studieplan i överensstämmelse med den uppgjorda kursförteckningen. Dock ansåg fakulteten att den nuvarande examinatorn i folkminnesforskning möjligen borde kompletteras med en extra examinator, på grund av ämnets omfattning.

Häremot anförde Filosofiska fakulteten i Uppsala den 25 maj 1925 att likheten i vissa rubriker i de båda studieplanerna visserligen kunde föranleda antagande av ämnenas nära identitet, men "att den nu gällande planen i folkminnesforskning särskilt avser allmogelivets andliga sidor", och att man där saknar en verklig anknytning till den allmänna etnologins problemställningar och litteratur.

Genom namnets formulering – nordisk etnologi – framhålls dels ämnets förhållande till den mera beskrivande etnografien, dels dess redan av praktiska skäl nödvändiga avgränsning mot de många andra nationellt eller eventuellt geografiskt betonade grenarna av den etnologiska vetenskapen.--- Att åter kalla det ifrågavarande ämnet folklivsforskning, är föga lämpligt, dels enär detta namn alltför mycket påminner om termen folkminnesforskning, dels ock emedan den etnologiska vetenskapens nära samband med både den allmänna och den speciella etnografien, särskilt den materiella, därigenom undanskymmes. Använder man den allmäneuropeiska termen etnologi, behöver man icke heller tillgripa den tunga formuleringen nordisk "och jämförande" folklivsforskning, enär etnologin redan i sig är "jämförande", under det att etnografien är beskrivande. Intendenten Erixon, den föreslagne examinatorn och fakulteten ha sålunda på goda grunder stannat för benämningen nordisk etnologi... Vad slutligen i detta fall angår frågan om examinator, kan fakulteten icke dela Lundafakultetens farhågor. Någon kringsyn leder dock snart till intendenten N. E. Hammarstedt såsom den äldste och erfarnaste arbetaren inom området. Fakulteten har redan för länge

sedan uttryckt sitt förtroende för hans kapacitet genom att promovera honom till hedersdoktor.

Kanslersämbetet för rikets universitet stadfäste studieplanen för ämnet nordisk etnologi i filosofie licentiatexamen vid Uppsala universitet den 11 juni 1925 och Kungl. Maj:t beviljade Sigurd Erixons ansökan den 3 juli 1925. I ett supplement till Filosofiska fakultetens studiehandbok vid Uppsala universitet 1926 upptages såväl ämnet folkminnesforskning för fil. kand.- och fil. lic.-examen som för filosofie licentiatexamen i nordisk etnologi.

Hösten 1928 anhöll filosofie kandidaterna Gösta Berg och Sigfrid Svensson om att få avlägga efterprovning vid Uppsala universitet för filosofie kandidatexamen i ämnet nordisk etnologi ävensom fil. lic.-examen i samma ämne. På förslag av professor Wiklund tillstyrkte fakulteten detta den 31 oktober under förutsättning av vederbörligen fastställda examensfordringar och särskilt förordnad examinator.

Sigurd Erixon erhöll uppdraget att utarbeta en studieplan i nordisk etnologi för universitetet i Uppsala. Den gamla studieplanen för fil. lic.-examen upphävdes och en ny fastställdes av kanslern för rikets universitet den 19 november 1928. Samma dag förordnades Erixon att förrätta efterprovning i fil. kand.-examen och fil. lic.-examen av Gösta Berg och Sigfrid Svensson. Erixon förordnades senare att meddela partiell undervisning och fungerade länge som examinator i Uppsala (Bringéus 2008:168 f.).

C. W. von Sydow fortsatte examinationen i folkminnesforskning i Uppsala, visar Kungl. Universitetets i Uppsala redogörelser. Under 1930-talet undervisade han i Uppsala i ungefär samma utsträckning som i Lund (Bringéus 2006:82 ff.). I ett brev den 6 juli 1928 från chefen för Landsmålsarkivet i Uppsala Herman Geijer till von Sydow heter det:

Du vet att jag personligen länge sökt intressera vissa bland professorerna för att väcka, inom universitetet,

förslag om upprättande af professur i såväl folkminnesforskning som folklivsforskning eller hvad det kan kallas samt att dessa tankar omfattats med visst intresse af flera.

Det dröjde dock till 1931 innan humanistiska sektionen i sina riksdagspetita hemställde om medel för två professurer, en i folkminnesforskning och en i nordisk etnologi. Uppenbarligen räknade man med att Erixon var intresserad av etnologiprofessuren och von Sydow av professuren i folkminnesforskning. Förslaget om en dubbelprofessur var dock ett överbud, i synnerhet som det råde lågkonjunktur i landet. Konsistoriet upptog inte sektionens framställning i sina riksdagspetita. Sedan Sigurd Erixon 1934 blivit utnämnd till professor vid Nordiska museet efter Nils Lithbergs hastiga frånfälle, ansökte humanistiska sektionen i Uppsala endast om en professur i folkminnesforskning. Den 1933 tillsatta universitetsberedningen hade 1937 föreslagit inrättandet av en professur i folkminnesforskning i Uppsala och en professur i etnologi i Lund. Såväl Uppsala universitet som Stockholms högskola tillstyrkte förslaget som följde den uppdelning som tillämpats vid examensfordringarna, examina och docentutnämningarna. Det skulle emellertid dröja till 1947 innan professuren inrättades i Uppsala och då i helhetsämnet nordisk och jämförande folklivsforskning (Bringéus 2002:112.).

Folkminnesforskningen och etnologin i Göteborg

I Göteborg bildades i anslutning till en föreläsning av C. W. von Sydow 1919 Västsvenska folkminnesföreningen, en ideell sammanslutning med motsvarande ändamål som Hyltén-Cavalliusföreningen i Lund. Från år 1921 stod föreningen som medutgivare av tidskriften *Folkminnen och folktankar* och i anslutning till Göteborgsutställningen 1923 utgav föreningen två volymer i utställningens publikationsserie. Den upplöstes 1966.

Den 26 februari 1926 riktade professore

terna Evald Lidén och Hjalmar Lindroth samt docenterna Hilding Celander, Sverker Ek och Waldemar Liungman en skrivelse till Göteborgs högskolas lärarråd med förslag till upprättandet av ett institut för folkminnesforskning vid högskolan med särskild inriktning på de västsvenska landskapen. Som grund för arkivet erbjöd sig docent Liungman att överlämna sin privata folkminnessamling omfattande 450 nummer. Ett organiserat samarbete med Västsvenska folkminnesarkivet kunde väsentligt underlätta institutets arbetsuppgifter. Stadgar upprättades och högskolans styrelse tillät att det planerade institutet antog benämningen "Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola". Två medlemmar i institutets styrelse skulle högskolan årligen utse, för första arbetsåret professor Lidén och docent Ek.

Under år 1925 hade Waldemar Liungman disputerat i Göteborg på en avhandling om "Prinsessan i jordkulan", vilken gav honom docentkompetens (Bringéus 2006:153 f.). I Göteborg fanns ett ackumulerat behov av undervisning och examination i ämnet folkminnesforskning. Den 8 november 1927 beslöt högskolans styrelse att till Kungl. Maj:t överlämna ansökningar från tio stycken studerande som önskade medtaga ämnet i fil. kand.-examen. Ifall dessa ansökningar vann bifall hemställde styrelsen samtidigt att docent Liungman förordnades som examinator "med tillämpande av den vid Lunds universitet gällande studieplan". Den 16 december kom Kungl. Maj:ts resolution med tillståndet. Bland de tio studenterna fanns John Granlund och Olof Hasslöf och senare fick även K. G. Izikowiz ett motsvarande tillstånd.

Från vårterminen 1926 redovisas verksamheten vid Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola i högskolans katalog. Liungman, som avlönades med docentstipendier, föreläste och höll seminarieövningar över valda ämnen fram t.o.m. vårterminen 1931. Han övergick därefter till affärsverksamhet,

för att under åren 1943–1954 tjänstgöra som docent i folkdiktsforskning vid Stockholms högskola (Bringéus 2006:154).

Utbildningen i folkminnesforskning vid Göteborgs högskola blev alltså ganska kortvarig. Men femton år efter det att högskolan 1954 blivit universitet väcktes på nytt önskemål om undervisning och examination, nu i nordisk och jämförande folklivsforskning. Undervisning i detta ämne började höstterminen 1969 med undertecknad som ämnesansvarig och med samma litteraturkurs som i Lund. Samtidigt inrättades ett universitetslektorat. Under läsåret 1974/75 tilldelades avdelningen den så kallade Landbergprofessuren med docent Phebe Fjellström som innehavare. Undervisningen utökades därvid att även omfatta C-betygsnivån. En professur i etnologi inrättades slutligen 1980 med docent Sven B. Ek som förste innehavare. Efter professor Birgitta Skarin Frykmans avgång 2008 har professuren ej återbesatts, men undervisning pågår alltjämt. I administrativt hänseende tillhör ämnet sedan hösten 2008 Institutionen för kulturvetenskaper.

Institutet för folkminnesforskning knöts 1962 till Göteborgs universitet. Det tillhör numera Institutet för språk och folkminnen (SOFI).

Den fortsatta utvecklingen i Stockholm

Då Nils Lithberg återupptog föreläsningarna 1928 förekom fortfarande ingen examination i ämnet i Stockholm. I en skrivelse till humanistiska fakulteten den 22 november 1929 anhöll han emellertid, att åtgärder måtte vidtagas för fastställelse av studieplan och kunskapsfordringar i ämnet nordisk etnologi:

Sedan två år tillbaka har jag vid högskolan föreläst över och lett seminarier i ämnet nordisk och jämförande folklivsforskning. Dessa föreläsningar och seminarieövningar ha omfattats med stort intresse av de studerande och besökts av i medeltal ett 20-tal personer varje termin.

Ämnet nordisk och jämförande folklivsforskning eller, som jag nu för att få öfverensstämmelse med förut vid Upsala universitet införd benämning kallat Nordisk Etnologi har betydelse som gränsvetenskap till en rad andra discipliner, fornkunskapen och religionsvetenskapen, samhällshistoria och ekonomisk historia, arkitekturens och ornamentikens historia, språk- och ortnamnsforskning m.fl. Framförallt har den dock ett nationellt värde såsom innebärande studiet af den kultur, som varit det svenska samhällets kärna, den gamla allmogekulturen.

Härtill kommer emellertid ännu en rent praktisk betydelse. Sedan sekelskiftet befinner sig bygdeintresset för tillvaratagandet till museer af de försvinnande minnena från de gamla bondehemmen i en utveckling, som under de decennier, det nu pågått, icke visar någon afmattning utan tvärtom en alltjämt fortgående stegring. Antalet kulturhistoriska museer utanför Stockholm, som vid sekelskiftet uppgick till ett 30-tal, uppgår nu till minst omkr. 200. Under de senaste åren har en strävan inletts, som går ut på att kunna ekonomiskt underbygga åtminstone de centralare provinsmuseerna, så att det blir möjligt för dem att anställa sakkunniga föreståndare... Genom att möjligheter skapades för afläggande af examen i ämnet Nordisk Etnologi vid Stockholms högskola, skulle sålunda en kännbar brist i utbildningen af svenska kulturhistoriska museimän blifva undanröjd. Och dessutom skulle äfven möjligheter skapas att tillgodose det nu i sista stund trängande behovet af kompetenta upptecknare af svenska folktraditioner och folkminnen...

Fakulteten hemställde den 14 december 1929, att styrelsen måtte vidtaga åtgärder för erhållande av examensrätt i ämnet nordisk etnologi under den tid professor Lithberg var förordnad såsom examinator i ämnet och hos kanslersämbetet anhålla om fastställelse av den studieplan, som Lithberg framlagt för undervisningen. I ingressen till studieplanen heter det bland annat:

Ämnet omfattar i första hand kännedomen om den nordiska allmogens liv, sådant detta före den stora kulturella omläggningen under slutet av 1800-talet gestaltade sig i folkets näringar och samfundsskick, dess hemliv och konstutövning, dess sedvänjor, tro och diktning. Kärnan däri är det gamla folklivet som social helhet, och

för förståelsen härav äro kunskaper om de ekonomiska och de andliga funktionerna var för sig lika viktiga förutsättningar.

Den fortsatta handläggningen innebar att ärendet remitterades till Uppsala och Lunds universitet. Filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet beslöt den 5 april 1930 efter ett yttrande av professor Wiklund att avstyrka högskolans framställning, i vilket avstyrkande Mindre akademiska konsistoriet i Uppsala instämde den 26 april 1930. I sitt yttrande hävdade Wiklund, att Stockholms högskolas studieplansförslag inte bara omfattar ämnet nordisk etnologi i den mening Uppsalafakultetens studieplan visar, utan även examensämnet folkminnesforskning. Wiklund menade att

differentieringen av de båda disciplinerna har i själva verket hunnit så långt, och de ha var för sig nått en sådan omfattning och ställa så olika fordringar på sina forskare, att det ... sedan länge tillbaka varit en omöjlighet att pressa in dem inom ett och samma examensämne.

Han påpekade även att Lithberg ”veterligen icke utövat någon mera omfattande verksamhet inom det område, som enligt vedertaget bruk betecknas med namnet folkminnesforskning”. Filosofiska fakulteten vid Lunds universitet instämde på förslag av professor Rydbeck den 15 september 1930 liksom Mindre konsistoriet den 18 oktober i Uppsalafakultetens avstyrkande.

Lithberg vände sig den 1 oktober 1930 till Martin P:n Nilsson i Lund. Båda delade intresset för kalenderforskning liksom uppfattningen om etnologin som ett helhetsämne. I brevet heter det:

På anmodan af Stockholms högskola började jag våren 1928 föreläsa i hvad jag då kallade nordisk och jämförande folkkliffsforskning. Samtidigt började jag också grubbla på en studieplan. Nu tycker jag nog att då man i Uppsala följande höst gick i författning om uppgörande af studieplan i nordisk Etnologi, man kunde ha konfererat med mig, men detta får vara deras ensak. När jag på våren 1929 ånyo tog itu med saken – jag har ju som Du vet min gamla arfsynd från Hallwil i Schweiz som

tvingar mig mycket – upplystes jag af kanslerssekreterare Croneborg om att en studieplan uppgjorts i Uppsala och för att förebygga vidare språkförbistring tyckte han att jag skulle afstå från benämningen Folkkliffsforskning och i stället upptaga namnet Etnologi. Jag följde detta råd, men fann senare att denna så till uppställning som innehåll väsentligen afvek från den af mig tänkta. När man i Uppsala har lagt approbaturkursen mera allmänt etnologisk och först på ett högre stadium blir mera ”nordisk”, hade jag gått den andra vägen och börjat med Sverige. Jag kunde heller icke förstå hvarför man t.ex. skulle läsa Montelius Vår forntid, som ju faller helt inom arkeologiens område eller Sverker Eks Folkvisor som ju snarare tillhör litteraturhistorien.

Jag medger visst att min plan icke motsvarar hvad jag skulle önska, framför allt är bristen på en sammanhängande framställning af svenskt folkklif kännbar, men jag har icke kunnat anse mig böra släppa fram Norlinds bok [Svenska allmogens lif], med dess opålitligheter i detaljer på flera punkter. Jag hade emellertid erbjudit mig att diskutera planen med Upsaliensarna, hvilket oss emellan sagdt endast resulterade i att när den öfversändes dit, den redan var för Wiklund bekant genom afskrifter med hvilkas tillkomst jag intet haft att skaffa och som i hvarje fall icke erhållits från Högskolan... Det var på nyåret som Uppsala erhöill handlingarna och samtidigt hörde jag att man var mycket missnöjd. Genom Sune Lindqvist lät jag säga att jag var beredd till öfverläggning i saken, men jag har inget hört.

I ett PS heter det ”Papperet ligger nu i Lund”. Redan den 3 oktober 1930 skrev Lithberg på nytt till Martin P:n Nilsson:

Utöfver mitt förra bref ville jag nu göra ett viktigt tillägg. Tunberg, Högskolans rektor, ringde i går och meddelade mig att han haft besök af flere elever som ville aflägga examen i ämnet och som hade förhört sig om när detta kunde bli och om det kunde bli snart. Jag har hela tiden haft något 20-tal antecknade till mina föreläsningar och i regel ha de varit flitiga där liksom äfven vid de seminarier jag haft på Nordiska Museet, där den normala siffran varit 10 à 15 stycken. Det finnes sålunda ett rätt stort intresse och större skulle detta bli om examinationsfrågan äntligen ordnades. Det är sålunda som Tunberg uttryckt sig, *periculum in mora*, och då jag sade honom att jag tillskrifvit Dig i ärendet, bad han mig att äfven framföra det önskemålet till Dig att Lunds universitet måtte behandla ärendet så fort som möjligt. Jag har som Du ser upptagit

äfven folkdiktning, ell. närmare uttryckt folksagor. De bilda enligt min mening dock en så integrerande del i kännedomen om åskådningvärld och tankebanor att jag icke ansett mig böra afskilja dem. Men detta är ju på sitt sätt endast en motsvarighet till att Sydow i sin folkminneskurs upptar äfven materiell kultur. Jag står fortfarande på den ståndpunkten att ämnet åtminstone på något stadium måste spänna öfver det hela. Man måste ha varit i beröring med ämnets alla specialiteter för att vid ett mera vetenskapligt specialstudium kunna se på materialet med etnologens nödvändiga allroundinställning. – Jag har vidare upptagit för licentiatstudiet den möjligheten att äfven folkdiktningen skulle kunna ingå som en gren, men jag har nog tänkt mig att om någon skulle visa intressen i denna riktning hänvisa honom till studier för Sydow i Lund. Detta är inte en retorisk fras från min sida nu, föranledd af att jag velat vinna Ditt eller Lundensarnas hjärtan, utan det är så jag redan från början sett på denna fråga.

I sitt utlåtande den 15 december 1930 [nedan] hänvisar Lithberg till ett brev från Martin P:n Nilsson den 23 oktober 1930:

Vidare finner jag det högst önskvärt att både undervisning göres och tillfälle att avlägga examen beredes vid Stockholms Högskola. Ty samlingarna i Stockholm, jag menar Nordiska Museet, bilda ju ett grundlag för undervisningen, som saknas eljest. Och det finns ju även ett arkiv för folktraditioner, på vars kraftiga förmering man må hoppas. Undervisning + examen byggd på dessa samlingar ger tillfälle till allsidig utbildning av dem som komma att ta hand om arbete och samlingar i landsorten.

Nils Lithbergs yttrande

Kanslern för rikets universitet överlämnade den 11 november 1930 de inkomna synpunkterna från Lund till Stockholms högskola. Med anledning härav inhämtade fakulteten ett yttrande av professor Lithberg. I detta, som omfattar 16 foliosidor och är daterat den 15 december 1930, berör denne ämnets namn, omfattning och begränsning, varefter han motiverar den av Stockholms högskola föreslagna kursen i Nordisk etnologi.

Lithberg inleder med att rekapitulera att

hans professur inrättades 1919 och att han föreläste i Nordisk och jämförande folklivsforskning 1919 och 1920. På grund av att han tillkallades som sakkunnig i den så kallade Folkminneskommittén och senare även blev dess ordförande måste föreläsningarna tills vidare läggas ner. Våren 1928 inträdde han åter i tjänst varvid föreläsningarna förlades till Stockholms högskola. Samtidigt påbörjades uppläggningsplanen av en studieplan som han redan gjort ett utkast till 1919, men som nu beaktade senare utkommen litteratur. Våren 1929 uppsökte han dåvarande kanslerssekreteraren för överläggning i examensfrågan och i samråd med honom beslöts att beteckna ämnet nordisk etnologi.

Det var min avsikt att det nya ämnet i likhet med vad som tidigare uttalats i Lund skulle erhålla en omfattning som inneslöt samtliga yttringar av den svenska allmogens liv och föreställningsvärld. Även om jag personligen skulle föredragit ett svenskt ord insåg jag dock svårigheterna härför då redan två olika beteckningar existerade och i enlighet med min och med hela forskningens uppfattning om vad etnologi innebär utarbetades sålunda den blivande studiekursen.

Då det gällde ämnets omfattning stod två åsikter emot varandra: helhetssyn å ena sidan och uppdelning mellan materiell och andlig kultur å den andra. Lithberg skriver:

En skarp gräns mellan vad som vanligtvis kallas materiell och andlig allmogekultur kan icke erhållas helt enkelt av den grund att mycket av vad vi kulturmänniskor nu uppfatta som andlig kultur efter ett etnologiskt betraktelsesätt måste fattas som något mycket materiellt och vice versa. Studiet av folkets fester och sociala sedvänjor hänga på det närmaste samman med den yttre ram som bildas av bebyggelsestypernas strukturer. Vid studiet av åkerbrukets historia bilda brukningsskick och redskap lika integrerande beståndsdelar som åkerbruksritererna; för dräktskicket måste de särskilda plaggen och de olika dräktsederna i lika grad beaktas o.s.v. Det är sedvänjorna, festseder lika väl som vardagsbruk, som utgöra den etnologiska forskningens kärna, och med den nära sammanhängande äro å ena sidan lek och dans, å den

andra de husliga göromålen med den attiralj av husgeråd och andra inventarier, som är knuten till den. Folkseder i sin tur äro uppbyggda på de mentala förutsättningar, som skapas av folketro och den materiella grundval, som bildas av näringsförutsättningarna. Folktron speglas i de magiska handlingar, som vi återfinna i sedvänjorna likaväl som i folkets läkekonst...

En etnologisk forskare bör framför allt kunna *tänka* etnologiskt och skall detta kunna ske då bör han ha satts i tillfälle att på något stadium av sina studier ha kommit i beröring med samtliga de kategorier, som folklivet omfattar. Men även om en studerande icke blir vetenskapsman bör han kunna användas i det insamlingsarbete av den döende folktraditionen som för varje dag blir allt mer brådskande. Hans utbildning bör därför ha satt honom i kontakt med så många sidor som möjligt av det folkliga traditionsstoffet, såväl det "andliga" som det "materiella".

Lithberg slutar med att påpeka att den undervisning som sedan några år pågått vid Stockholms högskola inte kunde bära frukt om inte möjlighet fanns att avlägga examen i ämnet.

I ett odaterat brev till P:n Nilsson kommenterar Lithberg sitt yttrande:

Kanslern har tydligen icke ansett sig kunna tvärt emot universitetens uttalanden göra något i saken på dennas nuvarande ståndpunkt. Och det är också tänkbart att jag måste resignera inför utsikten att hålla ihop hela ämnet, d.v.s. att jag för att tillmötesgå Upsala måste utesluta diktningen och hjältesagan, för att i stället ytterligare spåda på med litet mer materiell kultur. Ett förslag som framkastades att för undvikande af komplikationer med Upsalaämnet Etnologi återgå till namnet Folkkliffsforskning för ämnet i Stockholm har tydligen icke ansetts realistiskt. Sådan situationen blifvit genom tillkomsten af de två ämnena Folkminnesforskning och Etnologi återstår tydligen ingen annan väg än kompromissvägen, men alltjämt kvarstår att genom en dylik delning ämnets allra centralaste parti folkseden med hvad dit hör blir lidande därför att båda ämnena visa en tydlig ängslan att trampa hvarandra på tårna... Under alla omständigheter anser jag det oerhört mycket viktigare att få upp ämnet i en eller annan form här i Stockholm än att gnabbas om detaljer, men samtidigt vill jag dock få upp det här i den form att allmogeforskningens enstaka beståndsdelar icke därigenom allt för mycket vedervågas.

Humanistiska fakulteten vid Stockholms högskola beslöt den 15 december 1930 instämma i professor Lithbergs yttrande och med godkännande av den av honom utarbetade studieplanen hemställa hos högskolans styrelse att söka utverka, att högskolan tillerkändes den begärda examensrätten i nordisk etnologi.

Högskolestyrelsen delade fakultetens uppfattning men tillade i sin skrivelse till kanslern den 18 december 1930:

Styrelsen vill därjämte biträda det av filosofiska fakulteten och mindre konsistoriet i Lund framställda önskemålet å en utredning för åstadkommande av enhetlighet och begränsning vid rikets universitet och högskolor ifråga om undervisningsområde och examina i kunskapen om utforskandet av den svenska folkliga kulturen.

Ny remiss till Lund

Stockholms högskolas framställning om examensrätt i nordisk etnologi remitterades på nytt enbart till Lund där fakulteten den 31 mars 1931 uppdrog åt professorerna Martin P:n Nilsson och Otto Rydbeck samt docenten C. W. von Sydow att komma med förslag till yttrande i ärendet. De båda förstnämnda hävdade, att saken blivit principiellt förändrat genom den nya utredning som verkställdes av professor Lithberg. I denna diskuteras nämligen frågan om det fanns fog att uppta dels nordisk etnologi, dels folkminnesforskning som två självständiga ämnen. Till denna fråga hade fakulteten redan förut tagit ställning i sitt yttrande den 2 maj 1925 om Sigurd Erixons ansökan om dispens för att avlägga fil. lic.-examen i ämnet nordisk etnologi. Fakulteten hade därvid förordat att han med bibehållen studiekurs skulle erhålla dispens att avlägga fil. lic.-examen i folkminnesforskning som trots olikhet i namn utgjorde ett och samma ämnen med den förskjutning av specialområde som kan förekomma inom varje examensämne. Trots att denna uppfattning inte vann bifall, fann fakulteten inte att tillräckliga skäl förebragts att frångå sin mening. Yttrandet fortsätter:

Det ligger i forskningens och samlingarnas intresse att ämnet sammanhålls som en enhet, under vilken de olika specialiteterna underordnas med full rätt och möjlighet för dem att visa sin livsduglighet. Även om ifrågavarande ämne företräds av två professurer vid varje universitet torde det sålunda vara riktigast, att det sammanhålls som ett examensämne. Det förekommer icke eljest och verkar därför förvirrande och är olämpligt, att personer, som i själva verket egna sig åt samma forsknings- och verksamhetsområde, då de komma ut i livet uppträda med betyg än i ett ämne, än i ett annat. För Sveriges folk utgör dess folkliga kultur en enhet, och den oenighet, som söker skjuta den ena eller andra specialiteten i förgrunden, är ingen rekommendation för denna vetenskap, vars vikt och betydelse dock är allmänt erkänd.

C. W. von Sydow reserverade sig mot detta yttrande. De ämnen vilka hans medsakkunniga gjort jämförelser med var samtliga skolämnena, medan allmogeforskningen var ett forskningsämne. Han fann den i Uppsala gjorda uppdelningen på folkminnesforskning och etnologi fullt riktig och 1) i enlighet med rådande praxis t.ex. i Finland, Estland och Lettland, 2) de båda ämnenas olika inriktning, den ena på det rent tekniska, det andra på det psykologiska området, 3) deras betydelse för olika forskningsgrenar, 4) de båda ämnenas krav på olika forskarbegåvning. von Sydow berörde även frågan om Lithbergs kompetens som enligt honom aldrig blivit vederbörligen utredd. von Sydow reserverade sig mot

en sammanslagning av de båda ämnena, som till sin karaktär är olika och till sin nationella betydelse för värdefulla för att med fördel kunna sammanslås... Däremot instämmer jag i medkommittéens förslag i dispensfrågan med den skärpning, att dispens må beviljas först sedan utredning om klar kompetens hos examinator föreligger.

Lundafakulteten beslöt den 29 maj enhälligt hemställa, att kanslern måtte låta verkställa en utredning för åstadkommande av enhetlighet och begränsning vid rikets universitet och högskolor i fråga om undervisningsområde och examina i kunskapen om utforskandet av den svenska folkliga kulturen. Sju ledamöter avstyrkte i enlighet med ett av professor

Gottfrid Carlsson avgivet förslag bifall till styrelsens för Stockholms högskola ansökan. Fyra ledamöter röstade för att fakulteten måtte som sitt yrkande framlägga professorerna P:n Nilssons och Rydbeckes förslag. Mindre akademiska konsistoriet behandlade ärendet den 19 september varvid P:n Nilsson kritiskt berörde von Sydows yttrande. Konsistoriet beslöt hemställa att kanslern måtte låta verkställa den av fakulteten begärda utredningen och kunde inte dessförinnan tillstyrka Stockholms högskolas framställning om examensrätt i ämnet nordisk etnologi.

Studieplanen i Stockholm fastställes

Styrelsen för Stockholms högskola framhöll i förnyad skrivelse till kanslern för rikets universitet den 15 oktober 1931, att frågan krävde ett omedelbart avgörande eftersom ett tiotal elever, som under flera år bedrivit akademiska studier vid högskolan i detta ämne, väntade på att få avlägga sina examina.

Detta var uppenbarligen anledningen till att kanslern för rikets universitet trots avstyrkan från Lunds universitet stadfäste studieplanen för nordisk etnologi vid Stockholms högskola den 8 juli 1932. "Examinator är enligt förordnande stadfäst av kanslern för rikets universitet professorn vid Nordiska Museet Nils Lithberg. För ämnets medtagande i examen erfordras Kungl. Maj:ts tillstånd."

Nils Lithberg fick dock knappast skörda frukten av sina ansträngningar för att läroämnet nordisk etnologi skulle etableras vid Stockholms högskola. Valborgsmässoafton 1934 avled han hastigt endast 50 år gammal och jordfästes i Seglora kyrka på Skansen. Humanistiska fakulteten föreslog den 14 maj att intendenten vid Nordiska museet Sigurd Erixon skulle förordnas att uppehålla examinationen i ämnet nordisk etnologi och detta blev även högskolestyrelsens beslut den 9 juni 1934.

Nils-Arvid Bringéus, professor em.
Lund

Källor och litteratur

Otryckta

Lund

Universitetets arkiv

Filosofiska fakultetens protokoll jämte bilagor

Mindre akademiska konsistoriets protokoll

Universitetsbiblioteket

Brev från Nils Lithberg till Martin P:n Nilsson

Stockholm

Riksarkivet, Täby

Kanslern för rikets universitet arkiv

Resolutioner

Uppsala

Universitetsbiblioteket

Filosofiska fakultetens protokoll jämte bilagor

Humanistiska sektionens protokoll

Litteratur

Arvastson, Gösta 2000: Sven Lampa. I Gösta Arvastson m.fl. (red.): *Etnologin inför 2000-talet*.

Bringéus, Nils-Arvid 2002: Carl Wilhelm von Sydow och Uppsala. *Saga och Sed* 2001.

Bringéus, Nils-Arvid 2006: *Carl Wilhelm von Sydow som folklorist*.

Bringéus, Nils-Arvid 2008: *Åke Campbell som etnolog*.

Fataburen 1920–1935.

Hellspång, Mats 1993: *Lusthusporten. En forskningsinstitution och dess framväxt*.

Kungl. universitetets i Uppsala redogörelse för det akademiska året 1928–1932.

Lithberg, Nils 1920: Allmogeforskningen och etnologien. *Fataburen* 1919.

Nordiska mötet för folklivsforskning i Stockholm 16 och 17 aug. 1920. *Fataburen*.

Rehnberg, Mats 1989: Wilhelmina von Hallwyl och Nils Lithberg. Kring tillkomsten av professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning i Stockholm 1919. *RIG*.

SUMMARY

The Establishing of Swedish Ethnology as a University Subject

Via a donation from the married couple Hallwyls, a professorship in Nordic and Comparative Folklore (Folklivsforskning) was established at the Nordiska Museet in Stockholm in 1918. This post, however, was mainly a research one and since the first person to be given the chair, Nils Lithberg, was required by the benefactors to participate in excavations and the cataloguing of the collections at Schloss Hallwil in Switzerland, it was not until 1928 that regular lectures and seminars were held. The subject was then incorporated into Stockholm University (then called Stockholms högskola), but a curriculum was not laid down until 8 July 1932. It was drawn up by Nils Lithberg and contained a comprehensive view of the subject.

In Lund, the subject Nordic and Comparative Folklore (Folkemnesforskning) was introduced at the university in 1913, with Senior Lecturer C. W. von Sydow as its teacher. The same appellation (and course of study)

was used at Gothenburg University (then Göteborgs högskola) in the period 1927–1931. In Uppsala, Folklore was introduced in 1923 (with the same curriculum as in Lund and with C. W. von Sydow as its examiner), and subsequently Ethnology in 1928.

In Lund, the subject Folklore was renamed Nordic and Comparative Cultural Anthropology (folkkulturforskning) in 1940, but it did not really become a full-blown subject until it took the name Nordic and Comparative Folklore (folklivsforskning) in 1946. In the following year, the subject was given the same title in Uppsala, when a chair was also established. In 1970, the term Folklore was replaced at the university where the subject existed by Ethnology, which is also the term used at the universities where the subject was later introduced. So the comprehensive view of the subject maintained by Nils Lithberg and others was victorious in Sweden.